

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ КОНСТРУКТІВ, ЯКІ ОПОСЕРЕДКОВУЮТЬ УЯВЛЕННЯ ПРО ОБРАЗ ПРОСТИТУТКИ У НЕПОВНОЛІТНІХ ДІВЧАТ

Стаття присвячена проблемі вивчення індивідуально-особистісних конструктів, які відбивають сприйняття образу проститутки у неповнолітніх дівчат, та опосередковують особливості сприйняття при аналізі особистісного сенсу досліджуваних понять. Виявлено, що соціально-психологічні уявлення дівчат про проституцію, зокрема про особистість проститутки, не відповідають об'єктивній дійсності секс-бізнесу. Наголошено на необхідності більш детального дослідження соціально-психологічних уявлень щодо проституції перш за все серед неповнолітніх, з метою подальшої розробки психокорекційних програм спрямованих на попередження залучення дітей до проституції.

Ключові слова: індивідуально-особистісні конструкти, неповнолітні, образ проститутки, секс-бізнес, соціально-психологічні уявлення.

Статья посвящена проблеме изучения особенностей индивидуально-личностных конструктов, отражающих восприятие образа проститутки у несовершеннолетних девушек, и опосредующих особенности восприятия при анализе личностного смысла изучаемых понятий. Выявлено, что социально - психологические представления девушек о проституции, в частности о личности проститутки, не соответствуют объективной действительности секс-бизнеса. Отмечена необходимость более детального исследования социально-психологических представлений о проституции, прежде всего среди несовершеннолетних, с целью дальнейшей разработки психокоррекционных программ направленных на предупреждение вовлечения детей в проституцию.

Ключевые слова: индивидуально-личностные конструкты, несовершеннолетние девушки, образ проститутки, секс-бизнес, социально-психологические представления.

Актуальність теми дослідження.

Проституція має досить довгу та неоднозначну історію свого розвитку. Тож закономірно, що у суспільстві склалися певні уявлення та стереотипи стосовно цього явища.

У світі сформувався ринок секс-бізнесу, що приносить величезні прибутки шляхом експлуатації осіб у сфері надання платних сексуальних послуг різноманітного характеру. Не випадково міжнародна громадськість є дуже стурбованою масштабами проституції та експлуатації її третіми особами. Особливої гостроти ця проблема набула у зв'язку із тим, що проституція є одним із каналів розповсюдження такого тяжкого захворювання як СНІД. На сьогоднішній день наявним є різке розширення соціальної та вікової бази осіб, що займаються проституцією. У числі проститутток - учні шкіл, гімназій, ліцеїв, професійно - технічних училищ, технікумів, коледжів, ВНЗ.

Фонд ООН (UNISEF) встановив, що кожен рік один мільйон дітей потрапляють до секс-індустрії. Діти можуть бути продані або залученні до проституції своїми сім'ями. Клієнти часто воліють молоденьких дівчат,

особливо незайманих, будучи впевненими в тому, що мається менший ризик захворювань (таких як ВІЛ / СНІД) або, що секс з незайманою підвищить їх статеву потенцію, вилікує хвороби або продовжить їх життя [5].

С.І. Моїсеєва звертає увагу на факт дистанціювання школи і педагогів, зокрема, від виховання дітей та підлітків «групи ризику». Існуюча проблема недостатньої поінформованості, знань педагогів та шкільних психологів про особливості формування та прояви девіантних форм поведінки у підлітків, призводить до того, що школа звільняється від «важких» підлітків, з яких згодом рекрутуються підлітки-правопорушники [4].

Причини девіантної поведінки старшокласників слід шукати в порушеннях процесу їх соціалізації, основне значення якого полягає в тому, що поведінка індивіда як нормальна, так і як та, що відхиляється є наслідком навчання соціальної поведінки, продуктом взаємодії соціальних, культурних і психологічних характеристик.

В процесі пізнання індивідом соціальних та правових норм у нього формуються соціально-правові уявлення: про рівень злочинності у суспільстві; про правомірні та

протиправні способи досягнення бажаного; про принципи взаємовідносин людей у суспільстві; про правові позиції інших людей, з урахуванням яких індивід будує свою поведінку. Зміни соціальних уявлень в останнє десятиліття проявляються в їх різкій диференціації: соціальні уявлення про моральний ідеал протистоять уявленням про «антиідеал». Для частини підлітків стають привабливими якості, що традиційно оцінювалися як аморальні (жорстокість, мстивість, жадібність та ін.).

У системі уявлень кожного індивіда є специфічні, притаманні тільки йому складові, обумовлені його індивідуальним досвідом. Особистість мислить про соціальну дійсність в цілому, одночасно окреслюючи ту сферу в свідомості, в якій вона перебуває, встановлює зв'язок з іншими людьми.

Дослідження, які стосувалися уявлень підлітків про негативні соціальні явища, зокрема, про проституцію в сучасній науковій літературі представлені недостатньо, що обумовлює актуальність дослідження.

Нестача знань щодо причин виникнення, психологічних наслідків заняття проституцією, призводить до появи стереотипів та соціальних уявлень, які досить часто йдуть врозріз з реальним станом речей.

Метою нашого дослідження було визначення індивідуально-особистісних конструктів, які відбивають сприйняття образу проститутки, у неповнолітніх дівчат, та опосередковують сприйняття при аналізі особистісного сенсу понять.

У дослідженні ми використовували методику побудови репертуарних решіток Дж. Келлі. Метод Келлі є ідеографічної технікою, основою на використанні психосемантичних закономірностей, аналізі індивідуальних матриць, при якому простір самоопису та його змістовні осі не задаються апріорно на основі усереднених даних, а можуть бути виявлені у конкретного досліджуваного, результати інтерпретують не шляхом співвіднесення з нормою, а щодо інших характеристик того ж суб'єкта. Метод репертуарних решіток являє собою метод кількісного та статистичного аналізу взаємозв'язків між когнітивними вимірами, використовуваними при виконанні завдання на множинну класифікацію [7].

Репертуарні решітки представляють собою матриці (таблиці), рядками якої є критерії (конструкти, ознаки), за якими оцінюються об'єкти (люди, матеріальні об'єкти), що складають стовпці. Обробка даних за стовпцями дозволяє дослідити характеристики об'єктів оцінки. Обробка даних за рядками дає можливість простежити варіювання ознаки при оцінці різних людей. Всі ці можливості вигідно відрізняють дану техніку від опитувальників за низкою позицій. Решітка при обробці дозволяє отримати багато показників із застосуванням різних статистичних процедур. Інтерпретація результатів застосування опитувальника спирається на нормативні дані, які є звуженими у межах вікових, статевих та соціальних характеристик досліджуваних. Дані тесту Келлі в принципі не можуть бути нормативними, оскільки мета їх отримання полягає у виявленні суб'єктивної картини світу досліджуваного. Найголовніша перевага методу репертуарних решіток полягає в необмежених можливостях його модифікації відповідно до завдань діагностики [6].

Нами була розроблена оціночна решітка, у якій були використані конструкти, котрі найчастіше називали дівчата у пілотажному дослідженні. В якості конструктів ми задали двадцять прикметників, які досліджувані мали прорангувати за кожним елементом. В якості елементів нами були обрані наступні образи: «вулична проститутка», «елітна проститутка», «матір», «успішна жінка», «ідеальна жінка», «подруга», «дружина», «щаслива жінка», «кохана жінка», «жінка-гарна робітниця», «злочинниця», «жертва».

Аналіз системи особистих конструктів дозволяє отримати змістовний матеріал про особу кожного з досліджуваних, позбавляючи від необхідності звертатися до великої кількості додаткових психодіагностичних методик [8].

Вибірку дослідження склали вихованки інтернату - 76 осіб, які увійшли до першої групи, школярки - 78 осіб, які увійшли в другу групу, дівчата, які були зайняті в сфері секс-бізнесу і не заперечують даний факт - 33 особи, які увійшли до складу третього групи. Всього у дослідженні взяло участь 187 дівчат віком від 14 до 17 років. Результати дослідження наведено у таблиці 1.

Показники індивідуально-особистісних конструктів, які відбивають сприйняття образу проститутки та опосередковують сприйняття при аналізі особистісного сенсу понять у неповнолітніх дівчат стосовно проституції (M ± m)

Елементи	Група I	Група II	Група III	p (I-II)	p (II-III)	p (I-III)
Вулична проститутка та елітна проститутка	0,28±0,06	0,40±0,03	0,34±0,04	-		-
Вулична проститутка та матір	0,23±0,07	0,28±0,04	0,2±0,03	-		-
Вулична проститутка та успішна жінка	0,15±0,06	0,001±0,03	0,01±0,03	0,05		0,05
Вулична проститутка та дружина	0,27±0,06	0,27±0,03	0,14±0,03	-	0,05	-
Вулична проститутка та ідеальна жінка	0,28±0,06	0,22±0,04	0,16±0,03			-
Вулична проститутка та щаслива жінка	0,22±0,06	0,19±0,03	0,12±0,03			-
Вулична проститутка та приятелька	0,17±0,06	0,26±0,03	0,13±0,03	-	0,05	-
Вулична проститутка та кохана жінка	0,19±0,05	0,26±0,03	0,16±0,03	-	0,05	-
Вулична проститутка та гарна робітниця	0,23±0,05	0,12±0,03	0,06±0,03	-		0,01
Вулична проститутка та злочинниця	0,25±0,06	0,31±0,04	0,29±0,04	-		-
Вулична проститутка та жертва	0,03±0,06	0,01±0,03	0,21±0,04	-	0,01	0,05

Виявлено достовірне підвищення показника за елементом «вулична проститутка та успішна жінка» між досліджуваними першою (дівчата з інтернату) та третьою (дівчата, які були залучені до проституції) груп (0,15±0,06 і 0,14±0,03 відповідно), при $p \leq 0,05$. Зафіксовано достовірне підвищення досліджуваного показника в групі дівчат з інтернату (0,15±0,06) порівняно зі школярками (0,001±0,03), при $p \leq 0,05$. Отже, дівчата з інтернату більш схильні ототожнювати вуличну проститутку та успішну жінку, ніж дівчата, які були залучені до проституції. Не виявлено достовірних відмінностей в показниках між представниками другої та третьої груп.

Якщо на початку дев'яностих років, за даними О. Дорофеева [1], професію валютної проститутки вважали найпрестижнішою 40% школярок, то у нашому дослідженні показано, що з успішною жінкою вуличну проститутку ототожнюють дівчата з інтернату. Це може бути пояснено тим, що вплив міфів про проституцію посилюється недостатністю соціального досвіду вихованок інтернату.

Не виявлено достовірних відмінностей за елементом «вулична проститутка та дружина» в показниках між дівчатами з інтернату та дівчатами, які були залучені до проституції. Відмічені достовірні відмінності за цим елементом між досліджуваними другою (школярки) та третьою (дівчата, які

були залучені до проституції) груп (0,27±0,03 і 0,01±0,03 відповідно), при $p \leq 0,05$. Таким чином, школярки мають більш ідеалізовані уявлення щодо сімейних перспектив проститутки тоді, як дівчата з третьої групи реалістично оцінюють вірогідність створення сім'ї жінками, які займаються проституцією.

І.П. Євсєєва зазначає, що 75,6% проститутки не заміжні, 14,6% - розведені. Ця статистика стосується жінок від 16 до 35 років, діти є лише в 57%, тільки 60% проститутки беруть участь в їх вихованні [2].

Математико-статистичний аналіз не виявив достовірних відмінностей в показниках за елементом «вулична проститутка та приятелька» між представниками першою (дівчата з інтернату) та третьою (дівчата, які були залучені до проституції) груп, між досліджуваними першою (дівчата з інтернату) та другою (школярки) груп. Зафіксовано достовірне підвищення досліджуваного показника за елементом «вулична проститутка та приятелька» між школярками (0,26±0,03) та дівчатами, які були залучені до проституції (0,16±0,03), при $p \leq 0,05$. Тобто, школярки згодні з тим, що вулична проститутка може бути їхньою приятелькою, що відбиває певний рівень толерантності до цього явища та може бути фактором ризику залучення школярок до секс-бізнесу.

М.О. Мінц зазначає, що мотиви заняття проституцією, шляхи залучення до проституції дівчат-підлітків можуть бути

найрізноманітнішими: бажання вижити в складних економічних умовах; заробити гроші найбільш «простим» і легким способом; насильницькі дії батьків, які спонукають дівчинку до проституції; наслідування прикладу дорослих (матері, сестри, знайомих жінок), та те на, що ми особливо звертаємо увагу в контексті нашого дослідження - приклад подруг [3].

Не було зафіксовано достовірних відмінностей в показниках за елементом «вулична проститутка та кохана жінка» між досліджуваними першої (дівчата з інтернату) та другої (школярки) груп. Не виявлено достовірних відмінностей в показниках між дівчатами з інтернату та дівчатами, які були залучені до проституції. Відмічені достовірні відмінності за елементом «вулична проститутка та кохана жінка» між досліджуваними другої (школярки) та третьої (дівчата, які були залучені до проституції) груп ($0,26 \pm 0,03$ і $0,13 \pm 0,03$ відповідно), при $p \leq 0,05$. Таким чином, школярки більш схильні вважати, що вулична проститутка - чиясь кохана жінка, порівняно з дівчатами, які були залучені до проституції.

Математико-статистичний аналіз не виявив вірогідних розбіжностей за елементом «вулична проститутка та злочинниця» між трьома групами. Тобто, досліджувані не вважають проституцію злочином.

Не зафіксовано достовірних відмінностей за елементом «вулична проститутка та гарна робітниця» в групі дівчат з інтернату порівняно зі школярками. Не виявлено достовірних відмінностей в показниках за цим елементом між представниками другої та третьої груп. Виявлено достовірне підвищення показника за елементом «вулична проститутка та гарна робітниця» між досліджуваними першої (дівчата з інтернату) та третьої (дівчата, які були залучені до проституції) груп ($0,23 \pm 0,05$ і $0,06 \pm 0,03$ відповідно), при $p \leq 0,05$. Вихованки інтернату більшою мірою схильні вважати проститутку гарною робітницею в порівнянні з дівчатами, що були залучені до проституції. Що також свідчить про певну ідеалізацію уявлень вихованок інтернату про проституцію.

Не виявлено достовірні відмінності в показниках за елементом «вулична проститутка та жертва» між досліджуваними першої (дівчата з інтернату) та другої

(школярки) груп. Отримано достовірне підвищення показника за елементом «вулична проститутка та жертва» у групі дівчат, які були залучені до проституції порівняно з вихованками інтернату ($0,03 + 0,06$ і $0,21 + 0,04$ відповідно), при $p \leq 0,05$. Також зафіксовано вірогідні відмінності за цим показником між школярками ($0,01 + 0,03$) та дівчатами, які були залучені до проституції ($0,21 + 0,04$), при $p \leq 0,05$. Отримані дані свідчать про те, що представники третьої групи порівняно зі школярками та вихованками інтернату майже не розрізняють вуличну проститутку та жертву. Тобто, дівчата, які були залучені до проституції, усвідомлюють та приймають віктимність проститутки, яка відстежується у реальному житті, про що наголошують Р. Крукс, К. Баур. Дослідники зауважують, що зазвичай вуличні проститутки мають драматичне минуле, яке стосується їх сім'ї; вони постійно стають жертвами насильства і грабежів з боку сутенерів і клієнтів [9].

Не виявлено вірогідних розбіжностей між трьома групами за показниками за елементами «вулична проститутка та елітна проститутка», «вулична проститутка та матір», «вулична проститутка та ідеальна жінка», «вулична проститутка та щаслива жінка». Що відбиває недиференційованість соціально-психологічних уявлень досліджуваних про проституцію, про особистість проститутки та її життєві перспективи.

Висновки. У сучасній соціально-економічній ситуації проституція має всі умови для подальшого підпільного поширення. На національному рівні відсутній єдиний комплексний підхід щодо створення системи протидії дитячій проституції. Це складна проблема, розв'язувати яку виключно кримінально-правовими засобами неможливо. Потребує розробки концепція виховання дітей та молоді.

Визначено особливості індивідуально-особистісних конструктів, які відбивають сприйняття образу проститутки та опосередковують сприйняття при аналізі особистісного сенсу понять, у неповнолітніх дівчат стосовно проституції. Зміст виявлених індивідуально-особистісних конструктів вихованок інтернату і школярок є відмінним, але в обох групах простежується незрілість та ідеалізованість соціально-психологічних

уявлень неповнолітніх дівчат щодо особистості проститутки, що підвищує ризик залучення до секс-бізнесу.

Ми наголошуємо на необхідності детального дослідження соціально-психологічних уявлень щодо проституції

перш за все серед підлітків, з метою подальшої розробки психопрофілактичних та психокорекційних програм, спрямованих на попередження залучення неповнолітніх до проституції.

Література

1. Дорофеев О. Проституция в современной России / О. Дорофеев. – Режим доступа: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=107774>.
2. Євсєєва І. П. Особливості проституції як кримінологічного явища-прояву жіночої злочинності / Євсєєва І.П. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Pravo/73821.doc.htm.
3. Мінц М. О. Соціологія девіантної поведінки: проституція / М. О. Мінц // Наукові праці. – Т. 103. – Вип. 90. – С. 64.
4. Моисеева С. И. Психологические особенности подростков, склонных к девиантным формам поведения в современных социально-экономических условиях: автореф. дисс... к. психол. наук: 19.00.07 «Педагогическая психология» / С.И. Моисеева. – СПб, 2003. – С. 4-5.
5. Проблемы секс-бизнеса в контексте общественного здравоохранения / сост. Ю. Саранков. – Киев : СПИД Фонд Восток-Запад, 2009. – С. 49.
6. Тарарухина М.И. Техника репертуарных решеток Дж. Келли / М.И. Тарарухина, М.В. Ионцева // Социология. – М. – 1997. – № 8. – С. 114-138.
7. Сербина Е.С. Использование методики "Репертуарные решетки Келли" для исследования агрессивности / Е.С. Сербина. - Режим доступа: <http://nature.web.ru/db/msg.html?mid=1156831&s=1221030>.
8. Шкуратова И.П. Тест Келли как синтез идиографического и номотетического подходов к личности / И.П. Шкуратова // Ананьевские чтения – 2009. – СПб. : СПбГУ, 2009. – С. 368-369.
9. Crooks R. Our Sexuality / R. Crooks, K. Baur, 8th ed., 2002. – P. 433.

Bondarenko L. A., senior teacher of department

FEATURES OF INDIVIDUAL - PERSONAL CONSTRUCTS OF PERCEPTION OF AN IMAGE OF A PROSTITUTE OF UNDERAGE GIRLS

The paper is devoted to the study of individual - personal constructs of perception of an image of a prostitute of underage girls and mediating features in analysis of personal sense of concepts being studied. There were revealed that socio - psychological representations of girls on prostitution, in particular the personality of a prostitute, did not correspond to the objective reality of sex-business. The need for more detailed research of the socio - psychological representations about prostitution, especially among minors, is noticed with the further aim of working out of programs of psychological correction aimed at preventing the involvement of children in prostitution.

Keywords: individual - personal constructs, sex - business, socio-psychological representations, the image of prostitutes, underage girls.